

Evidenciálisok az udmurt egyetemisták nyelvhasználatában¹ (egy szinkrón kutatás részeredményei)

SZABÓ Ditta

ELTE, Nyelvtudományi Doktori Iskola
szadibotta@gmail.com

1. Bevezetés

Tanulmányom a 2020 márciusában, Udmurtiában megkezdett nyelvészeti kutatás eredményeiről számol be. A kutatást nem volt módom befejezni a kialakult járványhelyzet miatt, így az adatközlők felkeresése jelenleg is tart mind itthon, mind pedig az online tér eszközeinek segítségével közvetlenül Udmurtiából. A kutatás interjú formájában történik és az evidenciális jelölők használatára koncentrálok az udmurt nyelvben. A következőkben csak az egyetemista, illetve 19 és 24 év közötti fiatalok nyelvhasználatára fókuszálok, mely során bemutatom magát a kutatást és annak eredményeit a célcsoport tükrében.

2. Az evidencialitás fogalma

Az evidencialitás, vagyis az információ forrásának nyelvi jelölése, világszinten egy évszázada került a nyelvészeti kutatások látókörébe. Elsőként Franz Boas ismerte fel és definiálta a jelenséget az észak-amerikai indián nyelvek kapcsán a huszadik század elején (Aikhenvald 2018: 2), de csak az utóbbi néhány évtizedben vált népszerű kutatási területté.

Aikhenvald (2018: 4) az evidencialitást önálló grammatikai kategóriának tartja, ami arról ad számot, hogy a beszélő által birtokolt információ milyen forrásból származik, viszont nem jelöli a megnyilatkozás bizonyosságát és a beszélő mondanivalójának létjogosultságát sem. Ezzel szemben a nyugati nyelvészetben az evidencialitást és az episztemikus modalitást hagyományosan egymást fedő kategóriákként jellemzik, s összekapcsolják az információ

---

¹ A kutatást a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta. Projektszám: NKFI K 125282; *A Volga-vidéki Finnugor Nyelvek Tipológiai Adatbázisa* projekt.

forrásának jelölését azokkal a nyelvi kategóriákkal, melyek az igazságértékről adnak számot (Cornillie 2009: 47; Palmer 2001: 35). Antropológiai vizsgálatok már korábban kimutatták, hogy az evidencialitás kizárólag az információ forrását jelöli, igazságértéket viszont nem fejez ki (Kugler 2015: 44). Az evidencialitás nem befolyásolja egy megnyilatkozás igazságát, és az igazságérték kifejezésének funkciója nem fedí az evidencialitást és annak nem is részhalmaza. Az evidencialitás egy funkció, amely nyelvtől függően megjelenhet egy adott igeidőn vagy a modalitás részeként, de ő maga se nem igeidő, se nem mód. Az evidencialitás, ha igei paradigmán jelenik meg, akkor sem kell ragaszkodnia egy adott igeidőhöz (Aikhenvald 2004: 4, 29).² A továbbiakban Aikhenvald álláspontja adja az alapot az evidencialitás tipológiai elhelyezéséhez és leírásához az udmurt nyelvben.

Az információ forrását minden nyelv képes kifejezni valamilyen módon, de nem minden nyelv rendelkezik grammatikai evidenciális jelölőkkel, vagy teljes evidenciális rendszerrel (Aikhenvald 2018: 4).

Bizonyos nyelvek az információ forrását lexikai jelölőkkel fejezik ki a beszéd során (1), ilyen nyelv például a magyar, az orosz, vagy az angol is (de Haan 2013a).

(1) Magyar

Éjjel állítólag egy egerészölyv szállt be a templom ablakán.

Evidencialitásról mint grammatikai kategóriáról egy nyelvben csak akkor beszélhetünk, ha az adott nyelv az információ forrását grammatikai jelölőkkel, például affixumokkal, segédigékkel vagy partikulákkal fejezi ki (Havas et al. 2015). Ilyen típusú nyelvek a török, az udmurt vagy a komi is, ahol az evidencialitást az igeragozás kódolja (2).

(2) Török

Ahmet gel-di.

Ahmet megérkezik-PST2.DIR.EVID

'(Úgy látszik) Ahmet megérkezett.' (de Haan 2013b)

Számos grammatikai evidencialitással rendelkező nyelvben az evidencialitás hatóköre egy mondat, tagmondat vagy főnévi frázis. Más nyelvi kategóriához hasonlóan egy olyan evidenciálisnak, melynek hatóköre a tagmondatra terjed ki, létezhet egy speciális jelölője más jelentésárnyalatok nélkül, tehát az evidencialitás önálló eszközzel van kifejezve, ilyenkor evidenciális rendszerről beszélünk. Ezen kívül az evidencialitás megjelenhet fűzióban

² Az abház nyelvben például az evidenciális jelölők ugyanúgy járulhatnak jelen, jövő, múlt vagy aorisztoszi időhöz is (Aikhenvald 2004: 29).

más nyelvi kategóriákkal egyazon alakon, általában az igeidő vagy az aspektus kategóriáival – ezt hívjuk evidenciális stratégiának (Aikhenvald 2018: 8–9).

Az evidenciális rendszerrel rendelkező nyelveket tipológiailag aszerint csoportosíthatjuk, hogy az evidencialitás milyen mértékben differenciált a szemantikai kategóriák tekintetében (lásd 1. táblázat). Az evidenciális rendszerek különbözhetnek komplexitásukban és struktúrájukban is egymástól. A két- vagy háromtagúakat kis evidenciális rendszereknek nevezzük, ezekben több evidenciatípust is azonos módon jelölnek, míg a nagy rendszerekben négy vagy annál több evidenciális jelölővel találkozhatunk. Az 1., Aikhenvald-féle (2018: 17–18) táblázatban az evidenciális rendszerek kategorizálása látható. Ez esetben az ötelemű rendszer a legnagyobb, de hat, hét vagy akár nyolc jelölővel rendelkező evidenciális rendszerek is előfordulnak. Ezek nagyon komplexek az információ forrásának részletes és aprólékos jelölésének köszönhetően, de nincs olyan ismert nyelv, melyben külön evidenciális jelölő létezne csak a szaglásra, az ízlelésre vagy kizárólag a tapintásra.

		I. Látás	II. Egyéb érzékelés	III. Eredmény	IV. Feltevés	V. Hallomás	VI. Kvotatív	
2 elemű	A1	első kézből		nem első kézből				
	A1	első kézből	nem első kézből					
	A2	nincs		nem első kézből				
	A3	nincs					értesülés	
	A4	nincs	hallás	nincs				
3 elemű	B1	közvetlen		inferencia		értesülés		
	B2	látás	nem látási	inferencia				
	B3	látás	nem látási	nincs		értesülés		
	B4	nincs	nem látási	inferencia		értesülés		
	B5	nincs					hallomás	kvotatív
	B6	nincs	nem látási	nincs		értesülés		
4 elemű	C1	látás	nem látási	inferencia		értesülés		
	C2	közvetlen (vagy tapasztalati)		eredmény	feltevés	értesülés		
	C3	közvetlen (vagy tapasztalati)		inferencia		hallomás	kvotatív	
	C4	látás	nem látási	inferencia		nincs		
	C5	közvetlen	eredmény	feltevés		nincs		
	C6	nincs		inferencia		hallomás	kvotatív	
5 elemű	D1	látás	nem látási	eredmény	feltevés	értesülés		

1. táblázat: Evidenciális rendszerek (Aikhenvald 2018: 17–18)

3. Evidencialitás az udmurtban

Csak az utóbbi húsz évben kezdtek el foglalkozni az evidencialitás jelenségével az udmurt nyelvben, amibe beletartozott alaki, funkcionális és tipológiai vizsgálata is (Skribnik – Kehayov 2018; Siegl 2004; Kozmács 2007; Kubitsch 2019; Szabó 2017, 2019a, 2019b). A szakirodalomban nincs teljes konszenzus azzal kapcsolatban, hogy a második múlt idő, és az analitikus formák pontosan milyen funkciót töltenek be, és ellentmondás látszik az udmurt evidenciálisok tipológiai besorolását illetően is. Véleményem szerint ehhez a szóban forgó nyelvi elem alaki és funkcionális változása és változottsága is hozzájárul (lásd lentebb, a 4. pontban).

Az udmurt nyelvben kijelentő módban az indirekt evidencialitás háromféleképpen jelölhető: egyrészt a második múlt idő szintetikus alakjával, másrészt analitikus struktúrával, mely egy ragozott főigét és a létige második múlt idejű alakját (*vylem*) tartalmazza. Így az udmurtban az evidenciális jelölő grammatikalizálódott, ugyanakkor fuzionált a múlt idővel, ezért az udmurt nyelvben az evidencialitás nem tárgyalható a múlt idő figyelmen kívül hagyásával. A harmadik jelölő a *pe* partikula, melynek jelentése 'úgy hallottam; azt mondták'. Az udmurtban az információ forrásának jelölése nem kötelező nyelvi kategória.

- (3) *vumurt nomyr važy-mte, vu pydes-y vašk-em.*
 yumurt semmi válaszol-PST2.NEG víz alj-ILL lemerül-3SG.PST2
 'A yumurt [a vízi szellem] nem válaszolt semmit, lemerült a víz alá.'
 (Szamarova – Sztrelkova 2013: 153)

- (4) *mon ta kino-jez učki-škem vylem iñi.*
 én ez film-ACC lát-PST2.1SG AUX.PST2 már
 '(Úgy látszik) én már láttam ezt a filmet.' (Nazarova 2014: 237)

- (5) *pinal-jos tunne övöl koški-llam, avtobus-e vui-llamte.*
 gyerek-PL ma NEG elmegy-PST2.3PL busz-ILL megérkezik-PST2.3SG.NEG
 'Állítólag a gyerekek ma nem mentek el, nem jött a busz.'
 (Nazarova 2014: 235)

- (6) *ta vyllem jubo Sankt-Peterburg-yn gine kyldyt-emyn, pe.*
 ez hasonló oszlop Szentpétervár-INE csak állít-PTCP.PASS PCL
 'Állítólag ilyen oszlopot csak Szentpéterváron állítottak.'
 (Udmurt Corpus)

Az udmurt nyelvtanok hagyományosan a szemtanúság meglétét veszik alapul a két múlt idő közötti választáshoz. Eszerint az első múlt idő direkt evidencialitást, tehát szemtanúságot, míg a második múlt idő az indirekt, közvetett evidencialitást jelöli. A szakirodalom nem egységes abban a tekintetben, hogy az első múlt és a második múlt idő közötti különbség valóban a szemtanúság – nem-szemtanúság oppozícióra épül-e (vö. Bartens 2000, Siegl 2004, Kubitsch 2019).

A második múlt időnek morfológiailag két fő típusát tudjuk megkülönböztetni, melyek területi/nyelvjárási elterjedtségük alapján kapták elnevezésüket. A bavli³ típus a kevésbé elterjedtebb, mégis ez az egyszerűbb a ragozási paradigmát tekintve. A kirykmaszi⁴ típus már bonyolultabb, itt az ige ragozási töve sem megegyező minden esetben. A 2–5. táblázatok az *ül* ige szintetikus ragozását mutatják be (Kozmács 2001: 20–21; Petrova – Tyimerhanova 2014: 271). Megjegyzendő, hogy első múlt időben a tagadó paradigma analitikus alakokat tartalmaz, és a második múlt idejű tagadó paradigmának is van analitikus változata a szintetikus mellett, tehát a második múlt idő alakilag megjelenhet tagadó formában, de ilyenkor az esetleges evidenciális jelentés nem tartozik a tagadás hatókörébe. Szintén megjegyzendő, hogy az udmurt nyelvben az *-a* ragozási tövű igék konjugációja eltér az itt bemutatott *-y* tövű igétől.

	Igető	Időjel	Személyjel
E/1	<i>puk</i>	<i>i</i>	-
E/2	<i>puk</i>	<i>i</i>	<i>d</i>
E/3	<i>puk</i>	<i>i</i>	<i>z</i>
T/1	<i>puk</i>	<i>i</i>	<i>m(y)</i>
T/2	<i>puk</i>	<i>i</i>	<i>dy</i>
T/3	<i>puk</i>	<i>i</i>	<i>zy</i>

2. táblázat:

A *pukyny* 'ülni' ige ragozása. Első múlt idő, állító.

³ Az udmurt nyelv egyik peremnyelvjárása a bavli, melyet Délkelet-Udmurtiában és Tatarsztán Udmurtfölddel határos részein beszélnek.

⁴ A kirykmaszi nyelvjárás az alnasi, a grahi, a kiznyeri és mozsgai nyelvjárásokkal együtt a déli nyelvjárási területhez tartozik.

	Igető	Időjel	Személyjel
E/1	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>e</i>
E/2	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>ed</i>
E/3	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>(ez)</i>
T/1	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>my</i>
T/2	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>dy</i>
T/3	<i>puke</i>	<i>m</i>	<i>(zy)</i>

3. táblázat:

A *pukyny* 'ülni' ige ragozása. Második múlt idő, állító. Bavli típus.

	Igető	Koaffixum	Időjel	Személyjel
E/1	<i>puki</i>	<i>ške</i>	<i>m</i>	–
E/2	<i>puke</i>	–	<i>m</i>	<i>ed</i>
E/3	<i>puke</i>	–	<i>m</i>	–
T/1	<i>puki</i>	<i>ške</i>	<i>m</i>	<i>my</i>
T/2	<i>puki</i>	<i>lla</i>	<i>m</i>	<i>dy</i>
T/3	<i>puki</i>	<i>lla</i>	<i>m</i>	<i>(zy)</i>

4. táblázat:

A *pukyny* 'ülni' ige ragozása. Második múlt idő, állító. Kyrkmaszi típus.

	Igető	Koaffixum	Időjel	Személyjel
E/1	<i>puki</i>	<i>šky</i>	<i>mte</i>	<i>je</i>
E/2	<i>puky</i>	–	<i>mte</i>	<i>jed</i>
E/3	<i>puky</i>	–	<i>mte</i>	–
T/1	<i>puki</i>	<i>šky</i>	<i>mte</i>	<i>my</i>
T/2	<i>puki</i>	<i>lla</i>	<i>mte</i>	<i>dy</i>
T/3	<i>puki</i>	<i>lla</i>	<i>mte</i>	<i>zy</i>

5. táblázat:

A *pukyny* 'ülni' ige ragozása. Második múlt idő, tagadó, szintetikus.

Az udmurtban mind a négy tempusszal (jelen, jövő, első és második múlt) lehetséges az analitikus szerkezetek konstituálása a létige első és második múlt idejű alakjaival (*val* és *vylem*). A jelenlegi udmurt grammatikák a *val* segédigét tartalmazó szerkezeteket szemtanúsági kifejezéseként azonosítják, míg a *vylem* bármely ragozott igével alkotott szerkezete nem-szemtanúságot fejez ki. Nazarova (2014: 236–237) udmurt grammatikája a következő formákat tárgyalja:

1. Első múlt + <i>val</i>	szemtanúság
2. Első múlt + <i>vylem</i>	nem-szemtanúság
3. Második múlt + <i>val</i>	a beszélő lehet, hogy szemtanú volt
4. Második múlt + <i>vylem</i>	a beszélő nem volt szemtanú
5. Jelen idő + <i>val</i>	hosszan tartó cselekvés; szemtanúság
6. Jelen idő + <i>vylem</i>	nem-szemtanúság
7. Jövő idő + <i>val</i>	előidejűség; szemtanúság
8. Jövő idő + <i>vylem</i>	előidejűség; nem-szemtanúság

Az elméletnek ellent látszik mondani a gyakorlat: az anyanyelvi beszélők számos esetben nem tesznek különbséget az általuk birtokolt információ forrását illetően, a két (szintetikus) múlt idő közötti választás alapját nem a szemtanúság – nem-szemtanúsági ellentét adja (Kubitsch 2019: 87). Siegl (2004) az első múlt időt neutrálisnak tartja az evidencialitás szempontjából, tehát az első múlt idő nem jelöl kimondottan szemtanúságot, vagy direkt evidencialitást. Ezzel szemben Kubitsch (2019) úgy gondolja, hogy „az első múlt idő az evidencialitás szempontjából kezd neutrálissá válni ...., de nem tekinthető teljes mértékben általános múlt időnek”. A szerző úgy fogalmaz: „a két múlt idő közti választás alapja, hogy az információ mennyire tekinthető első kézből származónak” (Kubitsch 2019: 88).

A második múlt idő, mely az indirekt evidencialitás kifejezésére is szolgál, számos egyéb funkciót is ellát a nyelvben. Történetileg az alak eredeti funkciói közé tartozott a rezultativitás (amikor a mondandó a múlt béli cselekvés eredményére koncentrál, mely a jelenben látható/tapasztalható), a perfektivitás (befejezettség) vagy a régmúlt kifejezése is (erről bővebben lásd a 4. pontban). Ezek ma is megfigyelhetők a nyelvhasználatban. Ezen kívül a folklór műfajok elsődleges formája (Skribnik – Kehayov 2018: 21), de mirativitás (új információ, rácsodálkozás, meglepődés) is kifejezhető vele. Az első személyű alakok helyzete különleges. Tipológiailag megfigyelhető, hogy számos ponton különbözhet az evidenciális markerek használata a személy függvényében. Egyes grammatikai evidencialitással rendelkező nyelvek meghatározzák, hogy bizonyos jelölők mely személyben fordulhatnak elő, míg más nyelvekben maga a személy kategóriája határozza meg, hogy milyen evidenciális jelölőkkel állhat. Az első személyű evidenciális alakokhoz a harmadik személyűekhez képest további jelentésárnyalatok társulhatnak, miközben a többi személyben kifejezhető szemantikai rétegek is megmaradnak, de találkozhatunk olyan esettel, ahol az első személyű alakok a harmadik személytől eltérő jelentéssel rendelkeznek (Kubitsch 2019: 89–90). Ha egy evidenciális rendszerben van bármiféle megszorítás, ami a személy kate-

góriáját érinti, az általában az első személyre vonatkozik. Az udmurtban mind első, mind pedig második múlt időben lehetséges az első személy használata, így itt nem beszélhetünk a személyre vonatkozó megszorításról.⁵ Ezek az első személyű alakok ritkán használatosak az udmurtban. A második múlt idejű első személyű alakok véletlenszerűséget, mirativitást, a szándékoság vagy a kontroll hiányát fejezik ki (Kubitsch 2019: 94-95).

A *pe* partikula kvotatív szerepet tölt be a mondatokban, előtte általában első múlt idejű igealak áll, tehát az adott mondatban az információ forrását a partikula, és nem az igei alak fejezi ki. Második múlt idejű alakokkal való használata harmadik személy mellett nagyon ritka, ilyenkor a partikula használata a forrás bizonytalanságára utalhat (Kubitsch 2019: 100). A *pe* használatára az álom elmondásánál is találhatunk példát (Siegl 2004: 105).

A szakirodalom hagyományosan úgy gondolja, hogy az udmurt nyelv (a mari, a komi nyelvek, az észti, a lívi, a hanti, a manysi és a szamojéd nyelvek mellett) rendelkezik evidenciális rendszerrel, míg például a finn, a mordvin és a magyar nyelvben csak evidenciális stratégia figyelhető meg (Skribnik – Kehayov 2018: 6). Az udmurt nyelvet Aikhenvald táblázatában az A2 csoportba sorolják a szemtanúsági – nem-szemtanúsági oppozíció miatt.

Egyetértek Kubitsch 2019-es cikkében megfogalmazott azon állításával, miszerint az első múlt idő evidenciálisan kezd kiüresedni, és így valamelyest osztom Siegl gondolatait is a témában. Ezeket a meglátásokat saját kutatásom is alátámasztja, melyet az elkövetkezőkben ismertetek. Így jómagam azal sem értek egyet, hogy tipológiailag az úgynevezett A2 csoportba tartozik az udmurt nyelv. Mégis, abból kifolyólag, hogy már a cikk kezdetén meghatároztam, hogy az aikhenvaldi irányvonalat követem (és bármely evidencialitással foglalkozó műből és tanulmányból hiba lenne kihagyni), és még máig találni példát arra (bár véleményem szerint igen ritkán), hogy az első múlt idő ténylegesen szemtanúságot jelöl, és ameddig akárcsak egy anyanyelvi beszélő ezt következetesen alkalmazza nyelvében, addig nem állíthatjuk biztosan, hogy az első múlt idő egy evidenciálisan semleges igeidő, így addig az udmurt evidencialitást Aikhenvald elmélete alapján kategorizálom. Azt gondolom, hogy az első múlt idő valódi szemtanúsági használata napjainkban annyira szórványos, hogy nem beszélhetünk tényleges oppozícióról a két (szintetikus) múlt idő között az evidencialitás tekintetében, és lévén, hogy a második múlt idő is számos más funkciót kifejez az evidencialitáson kívül

---

⁵ Ezzel szemben az udmurt legközelebbi nyelvrokonainál, a komi-zürjén és komi-permják nyelvekben az irodalmi nyelv nem tart számon első személyű alakokat, bár nyelvjárási szinten léteznek (Skribnik – Kehayov 2018: 22).

(melyek kizárólag a kontextus ismeretében határozhatók meg pontosan). Evidenciális rendszerről sem beszélhetünk, csupán evidenciális stratégiáról, ezért javaslom az udmurt evidenciálisok tipológiai besorolását is átgondolni.

Összegezve, az udmurtban az evidencialitás grammatikai kategória, hiszen grammatikalizálódott formák, evidenciális jelölők (a második múlt idő analitikus és szintetikus alakjai, és a *pe* partikula) fejezik ki az információ forrását. Használatuk az udmurtban sohasem kötelező. Az egyik marker az igeidőrendszerrel fuzionálva jelenik meg, pontosabban a második múlt idő alakja teszi lehetővé a nem-szemtanúság kifejezését is. A *pe* partikula általában első múlt idejű igék mellett szerepel, így az információ forrását a partikula önmagában fejezi ki. Az udmurt evidenciálisok az úgynevezett 'kis rendszerek' kategóriájába tartoznak a bináris opozíció miatt⁶ (Aikhenvald rendszerében az A2 csoport, lásd 1. táblázat), tehát az első múlt idő szemtanúságot, míg a második múlt idő nem-szemtanúságot jelöl. Hagyományosan evidenciális rendszert tartunk számon az udmurt nyelvben, de a második múlt idő nem csupán indirekt evidenciális funkciót tölt be, hanem számos egyéb funkcióval is rendelkezik (mirativitás, régmúlt kifejezése, rezultativitás, perfektivitás, kontroll hiánya). A második múlt idő egyes szám és többes szám első személyű alakjai többlet jelentéssel bírnak a harmadik személy jelöléséhez képest, ez tendenciálisan megfigyelhető más evidenciális rendszereken belül is. Az első és második múlt között az evidenciális opozíció már gyengülni látszik, az első múlt idő evidenciálisan kezd kiüresedni, ezért a jövőben további kutatások szükségesek a témában.

4. Az *-(e)m* szuffixumról és evidenciális funkcióinak fejlődéséről

Annak ellenére, hogy az uráli nyelvekben található evidenciális rendszerek számos ponton megegyeznek vagy hasonlítanak egymásra, akár az evidencialitás kódolásának módját, akár a kódolt információ forrását nézzük, a grammatikai evidencialitás nem vezethető vissza sem az uráli, sem a finn-ugor alapnyelvig, így kialakulásuk az areális kapcsolatoknak vagy belső nyelvi innovációnak köszönhető (Skribnik – Kehayov 2018: 1). Az udmurt nyelvben a mai napig nem tisztázott az evidenciális funkció kialakulásának módja. Aikhenvald (2004: 288–289) és Bereczki (2003: 91) szerint a második múlt idő használata az információ forrásának jelölésére a török nyelvekből vett minta alapján alakult ki, majd szilárdult meg, hiszen az areális közelség a mai napig szoros nyelvi kapcsolatot tesz lehetővé. Szerebrennyikov

⁶ Tartva magam előző megjegyzésemhez, miszerint az udmurt evidenciálisok tipológiai besorolása újragondolást igényel.

(1963) amellet érvel, hogy az evidencialitás belső nyelvi fejlemény nemcsak az udmurtban, hanem minden permi nyelvben, így a komi-zürjénben és komipermjában is. Ezt az innovációt Szerebrennyikov szerint a török nyelvek közelsége segítette abban, hogy stabilizálja és megszilárdítsa. Az tudvalevő, hogy anterior alakok képesek evidenciálisokká fejlődni, de nem közvetlenül következnek egymásból: az anterior alakok először általában rezultatívokká és perfektté fejlődnek, majd evidenciális jelentéssel bővülnek (Siegl 2004: 163). Az ilyen irányú fejlődés is elképzelhető az udmurt nyelvben. Tendenciálisan megfigyelhető a világ nyelveiben, hogy az evidenciális jelentéssel rendelkező alakoknak idővel az információforrás kódolása válik fő funkciójukká, ezzel pedig egy evidenciális stratégia evidenciális rendszerré fejlődik (Aikhenvald 2018: 5).

5. A kutatás anyaga és módszere

A kutatás célja az evidenciális jelölők mérése és vizsgálata volt az udmurt anyanyelvű egyetemisták nyelvhasználatában. A gyűjtött anyag analizálásához a következő szempontok adták az irányvonalat:

1. Megjelenik-e az adatközlő nyelvhasználatában bármely evidenciális jelölő (második múlt idő analitikus vagy szintetikus használata és a *pe* partikula, illetve valódi szembenállás esetén az első múlt idő)?
2. Mely kontextusokban preferálják az adatközlők az evidenciálisok használatát?
3. A második múlt idő evidenciálisan neutrális funkciói mellett, mely nem-szemtanúsági funkciókat használják (értésülés, folklór műfajok, inferencialitás (vagy következtetés, ami tapasztalati evidencián és eredményen alapszik), feltételezés (nem látható bizonyítékon alapul, okfejtés, általános tudás), mirativitás, tudatosság és kontroll hiánya)?
4. Az adatközlő személyétől való 'távolság' (lásd lentebb) befolyásolja-e az evidenciálisok használatát?
5. Van-e következetes és tendenciális oppozíció az adatközlők első és második múlt idejű evidenciális használatában?

A kutatás eredetileg egy hónaposra tervezett időtartama nagyjából másfél hétre csökkent a kialakult világjárvány következtében. Az interjúk nyáron folytatódhattak a Magyarországon tanuló és élő udmurtokkal, illetve online formában, áthidalva a Budapest és Izsevszk közötti több, mint 2000 km-es távolságot. Az eddigi adatközlők közül 17 fő 19 és 24 év közötti (főleg egyetemista), jelen cikk kizárólag az ő nyelvhasználatukra fókuszál. Minden adat-

közlő egyedi azonosítót kapott, a továbbiakban eszerint történik megnevezésük. Az adatközlők demográfiaiilag hasonló paraméterekkel rendelkeznek, így jelen kutatás itt bemutatott részeredményei nem tekinthetők reprezentatívnak a teljes udmurt nyelvű lakosságra nézve.

Имя (имя, отчество, фамилия полностью):	
Место и время рождения (по русски и по удмуртски):	
Место проживания (по русски и по удмуртски):	
Образование:	
Родной язык/родные языки:	
Иностранный язык/иностраннные языки:	

6. táblázat:

Adatkérő táblázat

A 17 fő között 16 nő és egy férfi szerepel. Mindannyian két nyelvet jelöltek meg anyanyelvükként: az udmurtot és az orosz. A tanult idegen nyelvek közül nagy arányban szerepel a magyar (16 fő) és az angol (12 fő). Négy fő németül, ketten szlovákul is tanulnak. A legtöbben (14 fő) két tanult idegen nyelv tudásával rendelkeznek, ketten három nyelvet tanultak, míg egy fő csak egy idegen nyelvet beszél. A kutatásban fontos szerepet kapott az adatközlők születési és jelenlegi lakóhelye az evidenciálisok területi és nyelvjárási különbségei miatt. Hét adatközlő született az Udmurt Köztársaság fővárosában, Izsevszkben. Minden további településről (Oroszovo, Szelti, Csumoj, Muvyr, Tyitovo, Pazsjal, Iljinszk, Malaja Purga, Arljanovo és Mengyelejevsk) 1-1 fő vett részt a kutatásban. Jelenleg hét fő él Izsevszktől északra (Oroszovo, Iszakovo, Kabacsigurt, Tyitovo, Sjuromosur és Csumoj falvakban), hárman a fővárosban, és további hét fő pedig Izsevszktől délre lakik családjával (Iljinszkben, Buranovoban, Pazsjalban, Malaja Purgában, Karamasz Pelgában, Arljanovóban és Mengyelejevskben).

A nyelvi gyűjtés interjú formájában történt, mely két fő részből állt: az első részben az adatközlő 10 képet kapott egyenként a kezébe, feladata pedig képleírás volt. A második részben irányított beszélgetés formájában a következő feladatokat és kérdéseket kapták az adatközlők:

1. Meséljen a falujáról!
2. A falujában volt-e tűzvész?
3. Volt-e valaha árvíz?
4. Meséljen a gyerekkoráról!

5. Tudja-e, hogyan ismerkedtek meg a szülei?
6. Tudja-e honnan származik a családja, ismeri-e a történetüket?
7. A faluból voltak-e katonák Afganisztánban?
8. Szokott-e álmodni? Miről álmodott utoljára?

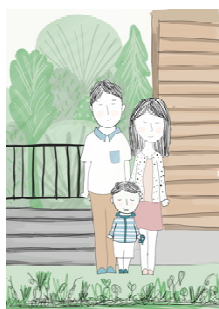
A vizuális eszközök bevonásával történő gyűjtést Daniel Barth és Nicholas Evans (2017) kutatása motiválta. A szociális kogníciót vizsgáló kísérletükben az adatközlőknek meghatározott képeket kellett szemügyre venniük, majd a cselekmény alapján (az általuk helyesnek vélt) sorrendbe tenni azokat. Az összeállított történetet egyes szám harmadik és egyes szám első személyben is tolmácsolniuk kellett, belehelyezkedve ezzel a cselekménybe. Kutatásuk fókuszában az egyénekre való utalás, a függő beszéd, a társadalmi hálózat leírása mellett az evidencialitás is helyet kapott abban a tekintetben, hogy a feladat résztvevői miként fejezik ki a számukra és a képek szereplői számára elérhető tudás forrását (Barth – Evans 2017: 9–11).

Mivel az udmurtban az evidencialitás kifejezésére egy olyan alak használatos, mely más nyelvi funkciókat is ellát, a jelenség vizsgálatához nem elegendő második múlt időt, analitikus múltakat vagy a *pe* partikulát tartalmazó mondatokat górcső alá venni, így a hagyományos elicitáció sem vezet eredményre. Az adott mondatban előforduló alak pontos jelentése csak a teljes kontextus ismeretében állapítható meg. Ehhez hatásos módszernek bizonyul Barth és Evans technikája, hiszen egyrészt az önálló képleírás során kiküszöbölhető a forrásnyelvi befolyás az adatközlők nyelvi eszközválasztásában, másrészt a képeken előre meghatározott szituációk ideális környezetet teremtenek az evidencialitás analizálásához. Barth és Evans kutatásában az adatközlőknek a cselekményt először egyes szám harmadik személyben (narratív) kellett elmesélniük, majd egy új perspektívából, egyes szám első személyben, az egyik szereplő személyében belehelyezkedve a történetbe. Jelen kutatásban a képleírasi feladat során csak a narratív aspektus kerül megfigyelésre, míg a másik szempontot (egyes szám első személyű megnyilatkozások, kvotatív evidencia) az irányított beszélgetés során mérem. Az egyes szituációk evidenciális vizsgálatának lehetősége mellett (t.i. hogy a gyakorlatban mely szituációk során használatosak evidenciális alakok) a módszer arra is választ adhat, hogy az adatközlők nyelvi megnyilatkozásai az evidenciális jelölők függvényében befolyásoltak-e a beszélő és a szóban forgó cselekvés közti távolság által. Tehát a jelölők használatában más mutatkozik-e, ha az adatközlő személyén és világán kívül eső, ismeretlen szituációról kell beszélnie, vagy saját személyéhez, életéhez köthető eseményeket ír le. Előbbi vizs-

gálatához a képleírási feladat szolgál, míg utóbbi méréséhez az irányított beszélgetés.

A képek egy grafikus⁷ segítségével, többszörös egyeztetés után készültek el. A megadott szituációk először ceruzás vázlatokként keltek életre, majd táblagép segítségével digitális formát öltöttek. A szereplők ábrázolása után a szituációk pontosításához szükséges részletek (tárgyak, öltözet stb.), végül a háttér megalkotására került sor. A képek létrehozásakor nem a részletesség vagy a valósághűségre való törekvés volt fókuszban, hanem az egyértelmű, mindenki számára jól interpretálható szituációk megjelenítése. Így előtérbe került a minimalista személy- és objektum-ábrázolás, valamint a visszafogott, letisztult színvilág.

A témaválasztásnál fontos volt, hogy a történetbe minden korosztály bele tudjon illeszkedni, a környezet mindenki számára ismerős legyen, ezért a családi életből kiragadott momentumok kerültek megalkotásra. A képek a teljesség igénye nélkül egy kisebb történetet ábrázolnak, de az egyes összetartozó képek (2., 3. és 4.; 6. és 7.; 8. és 9.) önmagukban is mikrotörténeteket alkotnak. Alkalmazásuk sorrendje meghatározott:

1.

2.

3.

4.

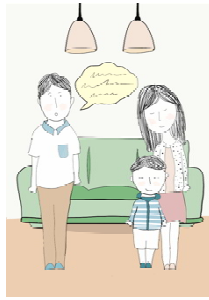

5.

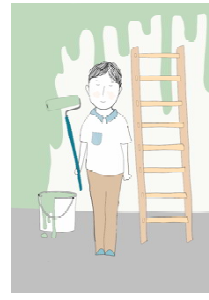

6.

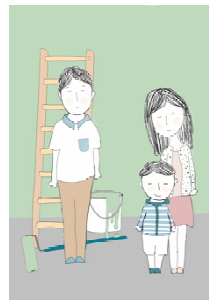
⁷ Ezúton is köszönöm Németh Annának, hogy sok éve tartó barátságunk mellett, a tanulmánykapcsán szakmai tudásával is segítette munkámat.

7.

8.

9.

10.

A kutatás célja az evidenciálisok használatának mérése és analizálása volt az egyetemista korosztály nyelvén, így az alkalmazott képek is alapvetően olyan szituációkat ábrázolnak, melyek esetében az udmurt nyelvben a második múlt idő, valamint evidenciális markerek használatosak. Mivel ezen jelölők használatának oka minden esetben a kontextus alapján interpretálható, így a már adott szituációkat ábrázoló képeknek is kontextust kellett kapniuk. Evidenciálisokat főleg a 4–7., 9–10. és esetleg a 3. képnél kellene tapasztalnunk. Az 1–2. és 8. képek adják a kontextust a cselekményhez. Az első kép valójában egy bevezetesként, ha úgy tetszik, bemelegítésként szolgált a feladathoz. Ezen ismeri meg az adatközlő a történet szereplőit és a környezetet. Az adatközlőknek nincs megkötvé a kezük, az asszociáció minden esetben megengedett, ahogyan a képleírások részletességének mértéke is szubjektív.

A hangot diktafonnal rögzítettem, majd az anyagot ELAN-ban dolgoztam fel. A következőkben a kutatás eredményeit részletezem, kitérve az *elvárt* és *nem várt* konstrukciókra is.

6. A kutatás eredményei

6.1. Képleírás

A képleírás során az adatközlők egy számukra ismeretlen történettel és annak szerepelőivel találkoznak, így egyfajta távolság van a beszélő és a képeken megjelenített cselekmény között.

Az első kép (a család bemutatása) esetében az adatközlők kivétel nélkül jelen időben nyilatkoztak meg ((7)–(8)). A képen látottak részletezése eltér az egyes beszélők között. Míg egyesek lényegre törően, az adott szituációra koncentrálnak teljesítve a feladatot, mások az akkurátus képleírás mellett spekulációkkal egészítették ki mondanivalójukat (így a képek alaposan átgondolt ábrázolása ellenére a belőlük képzett spekulatív extenziók sok esetben nem várt meglepetést tartogattak, ez szinte minden ábra esetében megfigyelhető volt). A szubjektív és asszociatív tartalmakat minden esetben az utolsó példamondatok tartalmazzák ((8)–(11)).

(7) Adatközlő 1

tatyn mon adži-šk-o vorgoron-ez, so-len
itt én lát-PRS-1SG férfi-ACC ő-GEN

kyšno-jez no piči pi-jez.
feleség-ACC.3SG és kicsi fiú-ACC.3SG
'Itt egy férfit látok, a feleségét és a kisfiát.'

(8) Adatközlő 16

soos syl-o kyće_ke_no gurt doryn, korka doryn.
ők áll-3PL valamilyen falu mellett, ház mellett
'Ők valamilyen falu mellett, ház mellett állnak.'

(9) Adatközlő 19

tuspuktem kar-o=a? Meda.
fénykép csinál-3PL=Q Q
'Fényképezkednek? Talán.'

(10) Adatközlő 1

soos og=og-zec jarat-o dyr.
ők egymás-3PL.ACC szeret-3PL talán
'Ők talán szeretik egymást.'

(11) Adatközlő 14

soos šuldyr-eš mon malpam-ja.
ők boldog-PL én vélemény-ADV
'Szerintem ők boldogok.'

A második képnél (anya mesét olvas gyermekének) a legtöbbször használt tempus szintén a jelen idő volt. Tudvalevő, hogy az udmurtban a folklórműfajok, így tipikusan a népmesék is második múlt idejű igéket tartalmaznak. A szituációból az adatközlők asszociálhattak volna általuk ismert népmesékre, a feladat nem zárta ki a további szituációkra, esetleg saját emlékekre való asszociálást, akár spontán népmese-idézetek is előkerülhettek volna, ilyen ez idáig nem történt. Ilyen esetben második múlt idejű alakok felbukkanását vártuk volna. Az adatközlők többségében jelen időt (12), két esetben pedig második múltat használtak. A (13) példánál a második múlt rezultatív vagy perfektív funkciója jelenik meg, tehát az adatközlő egy múltbéli cselekménynek (készülődés a lefekvéshez) már a befejezettségét és eredményét látja a képen. A mese illusztrációjából hárman magyar motívumokat véltek felfedezni, egy adatközlő orosz népmeseként azonosította (14).

(12) Adatközlő 5

kyk-eti sured vylyn adži-ško kyzy anaj pići pi-jez-ly
kettő-ORD kép fölött lát-PRS.1SG hogyan anya kicsi fiú-3SG-DAT

vyžykyl mad'-e.
népmese mesél-3SG

'A második képen azt látom, ahogyan az anya a kisfiának mesét mond.'

(13) Adatközlő 13

mon adži-ško kyzy pići pi izyny vyd-em.
én lát-PRS.1SG hogyan kicsi fiú alszik.INF lefekszik-PST2.3SG

'Azt látom, hogy a kisfiú lefeküdt aludni.'

(14) Adatközlő 1

so malpa-ško žuč vyžykyl maly_ke_šuoно tatyn sured-jos žuč kad'.
az gondol-PRS.1SG orosz népmese mert itt kép-PL orosz féle

'Azt gondolom, ez orosz népmese, mert itt a képek (ábrák) orosz típusúak.'

A harmadik kép (a kisfiú álmodik) összekapcsolódik a másodikkal és a negyedikkel is. Az udmurt nyelvben az álmok során történt cselekmény kifejezése megvalósulhat a *pe* partikula által. Bár a *pe* hagyományosan kvotatív funkciót lát el a mondatban, első személyű használata a kontroll és a tudatoság hiányára enged következtetni, hiszen a beszélő nem szándékosan cselekszik az álom alatt. Az álommondás ebben az esetben spontán módon, a szituációba való belehelyezkedés folytán jelenhetett volna meg, eddig egyik adatközlő sem alkalmazta ezt a módszert. A képleírás során jelen időben

((15)–(16)) vagy első múlt időben írták le az adatközlők a képen látottakat. A *pe* partikula ezidáig egyszer sem fordult elő.

(15) Adatközlő 5

ta sured vylyn pići pijaš ujevöt adžišk-e iní.
 ez kép fölött kicsi fiú álom lát-3SG már
 'Itt ezen a képen a fiú már álmodik.'

(16) Adatközlő 6

ta sured vylyš adži-ško so ik pići pi-jez
 ez kép felől lát-PRS.1SG ő PCL kicsi fiú-ACC
kudiz vöta so kosmonavt luiz šuysa.
 amelyik álmodik.3SG ő űrhajós lett.PST.3SG hogy
 'Ezen a képen bizony azt a kisfiút látom, amelyik azt álmodja, hogy űrhajós lett.'

(17) Adatközlő 14

nokyče problema-os otyn övöl.
 semmilyen probléma-PL ott NEG.PRS
 'Semmilyen probléma sincs ott (az űrben).'

A negyedik ábra (kisfiú elmondja a szüleinek, hogy mit álmodott) leírásánál minden esetben imperfekt és jelen idejű igék szerepeltek a mondatokban (18). Kivételt képez az egyik adatközlő által produkált első múlt idejű első szám harmadik személyű főige + *val* konstrukció (19). Nazarova grammatikája szerint az első múlt idejű főige + a létige első múlt idejű alakja egyértelműen szemtanúságot jelöl a nyelvben.

(18) Adatközlő 6

tatyn syl-e pići pi-zy no malpa-šk-e kyzy so
 itt áll-3SG kicsi fiú-3SG és gondol-PRS-3SG hogyan ő
kosmonavt lu-iz jake so mad'-e anaj-ez-ly
 űrhajós lett-PST.3SG vagy ő mesél-3SG anya-3SG-DAT
ataj-ez-ly mar so vöta-z.
 apa-3SG-DAT mit ő álmodik-PST.3SG
 'A kisfiú itt áll, és arra gondol, hogy hogyan vált űrhajóssá,
 vagy meséli az anyukájának és az apukájának, hogy mit álmodott.'

(19) Adatközlő 3

so malpa mar_ke_no šarys..., ma-je vöta-z val so.
 ő gondol.3SG valami -ról..., mi.ACC álmodik-PST.3SG AUX.PST ő
 'Ő valamire gondol..., hogy mit álmodott.'

(20) Adatközlő 19

anaj-ez šumpot-e kad' so-len kosmonavt
 anya-ACC örül-3SG mintha ő-GEN űrhajós

lu-em-ez pot-e šuysa.
 lesz-PTCP.PST-3SG kimegy-3SG hogy

'Az anya mintha örülne neki, hogy űrhajós akar lenni (a fia).'

Az ötödik képen az apa az asztalon hagyott morzsákból következtet arra, hogy a fia az asztalnál evett korábban. A 17 főből öten használtak második múlt idejű alakokat a szituáció leírására, melyekben főleg az *evett* és *ott-hagyta* kifejezések kapták ezt a formát ((21)–(22)). A többi esetben jelen idő, első múlt, és participiumok használata volt jellemző (23). A képet többen is egy visszaemlékezésként interpretálták, mintha a gondolatbuborék az apa fiatakorát mutatná (24). A morzsákból tehát ezen adatközlők szerint nem arra következtet az apa, hogy a fia az asztalnál evett, nem jelenik meg az inferencialitás,⁸ hanem a morzsákról a saját gyermekkorára jut eszébe.

(21) Adatközlő 1

so ši-em no ke't-em pyry-os-ty.
 ő eszik-PST2.3SG és hagy-PST2.3SG morzsa-PL-ACC

'Evett és a morzsákat otthagyta.'

(22) Adatközlő 2

ta sured-yn piosmurt adž-e žök vlyln pyry-os vań šuysa,
 ez kép-INE férfi lát-3SG asztal fölött morzsa-PL van hogy

so malpa pići pijaš-ez ši-em kyće_ke bulka
 ő gondol.3SG kicsi fiú-3SG eszik-PST2.3SG valamilyen zsömle

no ke't-em pyry-os-e žök vyle.
 és hagy-PST2.3SG morzsa-PL-ACC asztal fölé

'Ezen a képen a férfi látja, hogy az asztalon morzsa van, azt gondolja, hogy a kisfia valamilyen zsömlét evett és az asztalon hagyta a morzsát.'

⁸ Aikhenvald (2018) az inferencialitást is az evidenciális rendszerek részeként tekinti, de Kugler (2015: 49) például úgy gondolja: „Az evidencialitás tartománya nem kezelhető egységesen, ha annak az inferencialitás is része, az utóbbi művelet ugyanis más természetű, nem az evidencia forrásának, típusának jelölését végzi el.”

(23) Adatközlő 15

so adž-e žök vylın žag šuysa kel't-emyn, no so
 ő lát-3SG asztal fölött szemét hogy hagy-PTCP.PASS, és ő

malpa dyr so-len pi-jez žag kel't-i-z šuysa.
 gondol.3SG talán ő-GEN fiú-3SG szemét hagy-PST-3SG hogy
 'Látja, hogy az asztalon hagyták a koszt, és azt gondolja, hogy talán a fia hagyta
 ott a szemetet.'

(24) Adatközlő 7

nylpi bud-emyn ni.
 gyerek felnő-PTCP.PASS már
 'A gyerek már felnőtt.'

A hatodik kép, melyen egy mirativitásként interpretálandó esemény ábrázolása volt a fő cél, több problémát is felvetett. A szituációt ritkábban azonosították az adatközlők miratívként, mint egyszerű dialógusként. A meglepődés tényét a szereplő mimikája volt hivatott kifejezni, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a cél érdekében a kontextus átgondolása, a mimikának és a szereplők nonverbális kommunikációjának finomítására lesz szükség. 17 főből kilencen egyáltalán nem említettek csodálkozást vagy meglepődést, ketten viszont félelmet kötöttek a látottakhoz. Ha a rácsodálkozás ténye kifejezésre került, az legtöbbször particípummal történt ((25)–(26)). Második múlt idejű alakok és analitikus formák egyik adatközlőnél sem szerepeltek. Legnagyobb számban jelen idejű igékkal írták le a kép cselekményét, de első múlt idejű alakok is előfordultak. Egyszeri eset volt, amikor a képen két férfiként ábrázolt alakot az egyik adatközlő egy nőként és egy férfiként azonosította.

(25) Adatközlő 1

odig vorgoron pajm-emyn ug todišky maly
 egyik férfi meglepődik-PTCP.PASS NEG.PRS.1SG tud.CNG.SG miért

vozmožno muket vorgoron vera mar, mar_ke pajmymon
 lehet másik férfi mond.3SG mit, valami meglepő

soin_ik so pajm-i-z.
 ezért ő meglepődik-PST-3SG
 'Az egyik férfi meg van lepődve, nem tudom miért, lehet, hogy a másik férfi
 mond valamit, valami meglepőt, ezért ő meglepődött.'

(26) Adatközlő 5

pići pijaš-len ataj-ez verašk-e buskel'-en-yz. Ataj-ez
 kicsi fiú-GEN apa-3SG beszélget-3SG szomszéd-INSCOM-3SG apa-ACC

make tuž pajm-emyn malpa-ško buskel'-ez
 valami nagyon meglepődik-PTCP.PASS gondol-PRS.1SG szomszéd-ACC

so-ly mad'-e kyće_ke_no pajmymon jake köškemit učyr šaryš.
 ő-DAT mesél-3SG valamilyen meglepő vagy ijesztő dolog -ról

'A kisfiú apja a szomszédjával beszélget. Az apa valamin nagyon meglepődött, szerintem a szomszéd valami meglepő vagy ijesztő dologról mesél neki.'

A hetedik ábrán egyrészt újra megjelenik a mirativitás, másrészt a hallo-másból származó információhoz jutás jelensége is. Több adatközlő sem kapcsolta össze az előző ábrával, ezzel szemben volt olyan beszélő, aki a hatodik mellett a 8. és 9. képekkel is összefüggésbe hozta a cselekményt. Hat adatközlőnél a mirativitás egyáltalán nem szerepelt. Egy fő (az apa szemszögéből) *déjà vu* élményként azonosította a cselekményt az előző képhez viszonyítva. Tipikusan jelen időt (27) és első múlt időt alkalmaztak a beszélők, még abban az esetben is, amikor a kép alapján okfejtés történt, tehát az adatközlő feltételezett egy előzményt, melynek következménye volt a szomszédok közti beszélgetés (28). A feltételezés, akárcsak a következtetés, vagy az inferencia a standard udmurtban szintén a második múlt idő egyik funkciójaként jelentkeznek.

(27) Adatközlő 12

piosmurt, kyšnomurt no pići p-zy mar_ke_no verašk-o.
 férfi, feleség és kicsi fiú-3SG valami beszélget-3PL

'A férfi, a feleség és a kisfiuk valamiről beszélgetnek.'

(28) Adatközlő 5

malpa-ško buskel'-ez mad'-i-z dyr so-ly
 gondol-PRS.1SG szomszéd-ACC mesél-PST-3SG talán ő-DAT

kyžy kylšaryš so-len pi-jez ma_ke_no urod-ze
 hogyan például ő-GEN fiú-3SG valami rossz-3SG.ACC

daurt-i-z kylšaryš bakča-yn ubo-os ulti vetl-i-zy.
 igyekszik-PST-3SG például veteményes-INE ágyás-PL alatt járnai-PST-3PL

'Szerintem a szomszéd talán azt mesélte neki (az apának), hogy például a fia valami rosszban sántikált, például a veteményeskertben az ágyásokon jártak.'

A nyolcadik kép előkészíti az utána következőt. Az adatközlők kivétel nélkül jelen idejű igéket használtak a képleírás során (29), a kép cselekménye nem indokolta evidenciális vagy második múlt idejű alakok alkalmazását.

(29) Adatközlő 4

ataj-zy buja boddor-ze⁹ vož kraska-jen
 apa-3SG fest.3SG fal-ACC.3PL zöld szín-INSCOM
 'Az apja zöld festéssel festi a falat.'

(30) Adatközlő 2

ta malpa-ško piči pijaš-ly komnata.
 ez gondol-PRS.1SG kicsi fiú-DAT szoba
 'Ez szerintem a kisfiú szobája.'

A kilencedik ábra esetében a második múlt idő perfekt és rezultatív használatának mérése volt a cél. A nyolcadik képen már bemutatott cselekvés (a falfestés) immáron befejezett eseményként látható, mely során a cselekvésnek egy jelenben érzékelhető eredménye (a fehérből zöldre festett fal) is felismerhető. Az adatközlők előnyben részesítették a jelen és az első múlt használatát, emellett a participiumos konstrukciók (32) is gyakran mondhatók. Összesen egy fő megnyilatkozása történt második múltban (31), analitikus alakokat senki sem alkalmazott. Egy személy nem kötötte össze a cselekményt az előző képen látottakkal, így az eredményt, a cselekvés befejezettségét sem jelenítette meg beszédében.

(31) Adatközlő 12

so boddor-ze buja-sa bydt-em iini.
 ő fal-ACC fest-CVB befejez-PST2.3SG már
 'Már befejezte a falfestést.'

(32) Adatközlő 4

boddor-ze buja-sa bydt-emyn.
 fal-ACC.3SG fest-CVB végez-PTCP.PASS
 'A fal festése befejeződött. /A fal le lett festve.'

(33) Adatközlő 19

anaj no piči pi šumpot-o kad' remont-len pum-iz vań šuysa.
 anya és kicsi fiú örül-3PL talán felújítás-GEN vég-3SG van hogy
 'Az anya és a kisfiú talán örülnek, hogy vége van a felújításnak.'

⁹ A 'fal' udmurt szótári alakja *borddor*, a *boddor* nyelvjárási változat, jelentésükben nem különböznek egymástól.

Az utolsó, 10. kép (az anya áll az esőben) esetében a nem akaratlagos cselekvés (az esernyő otthon felejtése), és ennek evidenciális jelölőkkel való kifejezése volt a fókuszban. Három példát találunk az evidenciális jelölők használatára az adatközlők között (35). Az *elfelejt* ige tipikusan második múlt időben áll az irodalmi udmurtban, hiszen ezúttal is egy nem akaratlagos cselekvésről, a tudatosság hiányáról van szó. Gyakrabban alkalmaztak első múltat, vagy jelen időt (34). Két esetben kvotatív (idézeti) leírással találkozhatunk, de ez esetben is első múlt időt használtak a beszélők (36). Az udmurtban az idézeti mondattag igéje általában alapszóalakban áll, még közvetett idézés esetén is (Havas et al. 2020).

(34) Adatközlő 4

kyžy mon vala-ško bert-e zor ulti, so-len övöl
 hogy én ért-PRS.1SG hazamegy-3SG eső alatt, ő-GEN NEG.PRS
zont'ik-ez no so malpa kyžy šaply-ges dor-e bert-e.
 esernyő-3SG és ő gondol.3SG hogy gyorsan-COMP haza-ILL hazamegy-3SG
 'Ha jól értem esőben megy haza, nincs esernyője, és arra gondol,
 hogyan érne haza gyorsabban.'

(35) Adatközlő 2

zont'ik so kel't-em dor-az.
 esernyő ő hagy-PST2.3SG otthon-INE.3SG
 'Az esernyőt otthon hagyta.'

(36) Adatközlő 6

so malpašk-e: maly mon öj kuti šöram
 ő gondol-3SG miért én NEG.PST.1SG fog.CNG.SG -hoz.1SG
zont'ik-me? Mon šuži.
 esernyő-ACC.1SG én buta.
 'Arra gondol: Miért nem vettem magamhoz az esernyőmet? Buta vagyok.'

(37) Adatközlő 1

anaj börd-e, soly mar_ke ug kel'si.
 anya sír-3SG ő-DAT valami NEG.PRS.3SG tetszik-CNG.SG
 'Az anya sír, valami nem tetszik neki.'

(38) Adatközlő 2

kyšnomurt-len mylkyd-yz urod maly_ke_šuoно so kapči dišašk-emyn.
 feleség-GEN kedv-3SG rossz mert ő könnyű öltözik-PTCP.PASS
 'A feleségnek rossz a kedve, mert vékonyan öltözött fel.'

6.2. Irányított beszélgetés

Az irányított beszélgetés során az adatközlőknek az előző feladattól eltérő környezettről kellett beszélniük. Míg az előbbieken egy teljesen új, számukra ismeretlen történet és azok szereplői kerültek középpontba, addig az irányított beszélgetésben olyan kérdéseket kaptak, melyek saját életükhöz, szülőfalujukhoz köthetők.

Az első feladat (Meséljen a falujáról!), hasonlóan a képleírás kezdetén, eredetileg bevezetesként szolgált volna az irányított beszélgetés további kérdéseihez és témáihoz, hogy az adatközlő bele tudjon helyezkedni egy új szituációba, mely ezúttal már a saját személyéhez és környezetéhez áll közelebb. A válaszadók alapvetően két oldalról közelítették meg a kérdést. Egyrészt a falu mostani vagy korábbi állapotát írták le, főleg jelen idő és első múlt idő használatával ((39)–(41)). Másrészt többen is beleszótték mondanójukba az adott falu alapításáról szóló legendákat. Az udmurtban a mítoszokban, legendákban tipikusan második múlt idejű igealakok használatosak, ez a hipotézis a gyakorlatban is igazolást nyert. Az adatközlők (akik említették a falu történetét) gyakran használtak második múlt idejű szintetikus alakokat (40), de emellett az első múlt idő alkalmazása is jellemző volt, sokszor ugyanazon mondaton belül megjelent mindkét igealak.

(39) Adatközlő 15

gurt-my val badžym, val kolhoz no, sad'ik no val,
 falu-1PL COP.PST nagy COP.PST kolhoz is óvoda is COP.PST

klub no val, ali so vańmyz byr-emyn.
 klub is COP.PST most az mind befejeződik-PTCP.PASS

'A falunk nagy volt, volt kolhoz is, óvoda is volt, klub is volt, most már ezt mind bezárták.'

(40) Adatközlő 11

vu-em odig inty-je, so-ly so inty tuž
 érkezik-PST2.3SG egy hely-ILL ő-DAT az hely nagyon

kelš-em i so malpa-z: „tańi ta inty-yn
 tetszik-PST2.3SG és ő gondol-PST.3SG itt ez hely-INE

mon kylđyt-o gurt'' šuysa.
 én alapít-FUT.1SG falu hogy

'Megérkezett egy helyre, ami neki nagyon tetszett és azt gondolta:
 Itt, ezen a helyen alapítok egy falut.'

(41) Adatközlő 5

otyn šur byž-e mynam gurt-am.
 ott folyó folyik-3SG én.GEN falu-INE.1SG
 'Ott folyik a folyó a faluban.'

A második kérdésnél (Volt-e tüzeset a faluban?) a szemtanúsági – nem-szemtanúsági szembenállás analizálható, amennyiben volt tűz már az adott faluban. Az irodalmi udmurt nyelvben, ha az illető szemtanúja volt az esetnek, akkor első múlt idő, vagy a létige első múlt idejével képzett analitikus szerkezetek használatosak, míg indirekt evidenciális esetén a második múlt idő, a *vylem* segédigét tartalmazó analitikus szerkezetek vagy a *pe* partikula alkalmazandó. Az adatközlők jellemzően első múlt időt használtak (17-ből 16 fő). Ebből ketten kiemelték, hogy szemtanúi voltak a tüzesetnek (43), náluk a második múlt idő egyik mondatban sem jelenik meg. Három fő az első mellett második múlt időt is alkalmazott (44), egy fő pedig csak második múlt időt (42). Az oppozíció megléte ebben az esetben nem igazolható, nem egyértelmű a szemtanúság megléte. Az első múlt idő evidenciális kiüresedését igazolja, hogy akár egy mondaton belül is használják mindkét tempust ugyanannak az eseménynek a leírására.

(42) Adatközlő 12

vyli'llam o-o, taŋi kylšaryš tunne uj-yn gine no požar
 cop.PL.PST2 igen itt például ma éj-INE csak is tűz

vylem mi'am gurt-amy.
 COP.PST2 mi.GEN falu-INE.1PL
 'Voltak, igen, például ma este is volt tűz a falunkban.'

(43) Adatközlő 3

mon aćim adžili kōŋa pol žua-z-y korka-os.
 én magam lát.1SG.PST néhány -szor leég-PST-3PL ház-PL
 'Én magam láttam néhányszor, ahogy leégnek házak.'

(44) Adatközlő 16

vylem, kuke kemalaš iŋi val kyćeke_no požar.
 COP.PST2 valamikor régen már COP.PST valamilyen tűz
 'Volt, már valamikor régen volt valamilyen tűz.'

A tűzvészről szóló kérdés párjaként tekinthető a következő (Volt-e árvíz a faluban?), és a vele szemben támasztott elvárások is megegyeznek. Az előzőhöz nagyon hasonló eredményt hozott a harmadik kérdés elemzése. A válasz-

ban használt igealaknak (a standard udmurt szerint) függenie kéne attól, hogy az illető szemtanúja volt-e az árvíznek vagy másodkézből értesült az eseményről. Az adatközlők itt is előnyben részesítették az első múlt idő használatát (15 fő) (46), míg két fő második múltat is használt az első múlt mellett (45). Tisztán evidenciális markereket tartalmazó mondatra nem volt példa. A válaszokból ezúttal sem derül ki pontosan, hogy szemtanúsági oppozíció megvalósul-e nyelvtanilag, de a vegyes igeidőt tartalmazó mondatok ennek hiányára engednek következtetni.

(45) Adatközlő 14

<i>nu</i>	<i>tulyš</i>	<i>vylem ...</i>	<i>zol</i>	<i>öj</i>	<i>val.</i>
hát	tavasszal	COP.PST2	erős	NEG.PST.3SG	COP.PST

‘Hát tavasszal volt [árvíz]..., nem volt erős.’

(46) Adatközlő 9

<i>navodñeñje</i>	<i>noku</i>	<i>öj</i>	<i>val.</i>
árvíz	soha	NEG.PST.3SG	COP.PST

‘Árvíz sosem volt.’

A saját gyermekkoráról való mesélés egy egyértelműen direkt evidenciális szempontot megcélzó feladat volt, mely során a többség (13 fő) előnyben részesítette a ragozott főige + *val* analitikus szerkezetek használatát, ahol a főige általában jelen, vagy első múlt időben áll ((47)–(49)). Ezen kívül az első múlt idő szintetikus használata is gyakran előfordult, de volt olyan adatközlő, aki jelen időben fejezte ki magát (50). Ennél a feladatnál egyértelműen szemtanúságról van szó, tehát második múlt idejű alakok használata nem lett volna indokolt (kivéve, ha a beszélő a tudatosság vagy kontroll hiányát akarja kifejezni, esetleg bizonytalanságot egy emlékekkel kapcsolatban). A szakirodalomban nincs teljes egyetértés abban, hogy az analitikus alakok pontosan milyen funkciót töltenek be, milyen szemantikai töltettel rendelkeznek. „A nyelvjárásokban az igeidő használata az itt ismertetettől eltérhet, illetve sok esetben főleg az összetett igeidők használati szabályai pontosan nem állapíthatók meg” (Csúcs 1990: 51). A létige első múlt idejű alakjával képzett analitikus szerkezetek itt tapasztalt nagyarányú használata alátámasztani látszik azt a hipotézist, mely szerint ezek a struktúrák szemtanúságot fejeznek ki (vö. Nazarova 2014). Bár a kérdés további kutatásokat igényel annak tekintetében, hogy pontosan milyen jelentésárnyalatokat fednek le a különböző igeidőben ragozott főigével képzett analitikus formák, de használatuknak túlnyomó aránya ebben az esetben mindenképpen árulkodó jellegű. Fentebb már szoltunk arról, hogy az első múlt idő evidenciálisan

kezd kiüresedni (sőt, egyesek szerint ez egy evidenciálisan neutrális igeidő, lásd 3. pont). A 17 adatközlő megnyilatkozása arra enged következtetni, hogy az analitikus szerkezetek tényleges szemtanúságot fejeznek ki, míg az első múlt idő már kevésbé látja el ezt a funkciót. Ezen szerkezetek használatára ilyen nagy arányban egyik másik feladat kapcsán sem volt példa. A kérdések közül ez (és esetleg az álommal kapcsolatos) áll a legközelebb az adatközlő személyéhez.

(47) Adatközlő 1

mynym kelš-e val otyn šudyny.
 én.DAT tetszik-3SG AUX.PST ott játszik.INF
 'Szerettem ott játszani.'

(48) Adatközlő 17

pići dyr-yšen ulča-yn kořku nyłpi-os-yn šudko¹⁰ val.
 kicsi idő-EGR utca-INE mindig gyerek-PL-INSCOM játszik.1SG AUX.PST
 'Kicsi koromtól kezdve mindig az utcán játszottam a gyerekekkel.'

(49) Adatközlő 10

ku mon pinal val mi šemja-jen-ym
 mikor én gyerek COP.PST mi család-INSCOM-1PL

uli-ško-m val vuž korka-yn.
 él-PRS-1PL AUX.PST régi ház-INE
 'Amikor gyerek voltam, a családommal egy régi házban éltünk.'

(50) Adatközlő 2

kořku nunal škola-je vetli-ško-m, škola bere uram-yn šudi-ško-m.
 mindig nappal iskola-ILL jár-PRS-1PL iskola után utca-INE játszik-PRS-1PL
 'Nappal mindig iskolába járunk, iskola után az utcán játszunk.'

Az ötödik kérdésnél (Tudja-e, hogyan ismerkedtek meg a szülei?) egy adatközlő kivételével mindannyian használtak első múlt időt (52), míg második múlt időt csak három főnél találunk (51). A feladatban egy olyan eseményre kérdezzük rá, melynek a beszélő biztosan nem lehetett szemtanúja, csak értesülés útján juthatott az információhoz, így második múlt idejű alakok (vagy más evidenciális markerek) használatát várnánk. Az adatközlők fele analitikus struktúrákkal fejezte ki magát (52). Az analitikus szerkezet ebben az esetben is, akárcsak a negyedik kérdésnél, a főige jelen idejű alakja + *val* felépítésű.

¹⁰ A *šudko* a *šudiško* 'én játszom' rövid alakja.

(51) Adatközlő 12

ataj-e-len suzer-ez vań, soos ana-jen-ym eš-jos
 apa-1SG-GEN nővér-3SG COP.PRS ők anya-INSCOM-1SG barát-PL

vyli'llam ... soos verašky-ny kutski'llam.
 COP.PL.PST2 ők beszélget-INF kezd-PST2.3PL

'Apámnak vagy egy nővére, ők anyukámmal barátok voltak...
 és beszélgetni kezdtek'

(52) Adatközlő 11

soos ul-o val odig gurt-yn..., odig škola dišetski-zy.
 ők él-3PL AUX.PST egy falu-INE egy iskola tanul-PST.3PL

'Egy faluban éltek, egy iskolában tanultak.'

A hatodik kérdés (Ismeri-e a családja történetét, tudja-e honnan származnak?) szintén egy olyan eseményre kérdez rá, melynek a beszélő nem lehetett szemtanúja, de hallomásból értesülhetett róla. A családja származását nem minden adatközlő ismerte (szemben az előző kérdéssel, ahol mindenki ismer-te szülei megismerkedésének történetét), vagy csak az egyik ág történetéről volt tudomása. Gyakori volt az első múlt idő használata (55), de emellett participiumos szerkezetek (56) is megjelentek, két fő pedig második múlt időt használt a család történetének elmeséléséhez ((53)–(54)). A témából adódóan várható lett volna evidenciális jelölők használata az adatközlők válaszaiban, ám ezt a vártnál kevesebb személy produkálta.

(53) Adatközlő 5

mynam ataj-e, so kabaćigurt-yś kytyn mon vordski
 én.GEN apa-1SG ő kabacsigurt-ELA ahol én születik.PST.1SG

aćim, soos kořku otyn uli'llam.
 magam ők mindig ott él-PST2.3PL

'Az apám Kabacsigurtból származik, ahol én magam is születtem,
 ők mindig ott éltek.'

(54) Adatközlő 19

kuke_no uli'llam vyli'llam¹¹ Kadyr no Nadyr batyr-jos.
 valamikor él-PST2.3PL COP.PL.PST2 Kadyr és Nadyr hős-PL

'Egyszer volt, hol nem volt valamikor a hős Kadyr és Nadyr.'

¹¹ Az *ul'llam-vyli'llam* szókapcsolat tipikusan az udmurt mesék, mítoszok és legendák bevezető alakja, akár a magyarban az 'egyszer volt, hol nem volt'.

(55) Adatközlő 1

mynam val nyryšeti predok, so-len ním-yz Syl'a, so
 én.GEN COP.PST első ős ő-GEN név-3SG Silja ő

otyn ik ul-i-z kytyn mi ali uli-ško-m.
 ott PCL él-PST-3SG ahol mi most él-PRS-1PL

'Volt az első ősem, az ő neve Silja, ő bizony ott élt, ahol most mi élünk.'

(56) Adatközlő 2

kyldyt-emin gurt-mes šurs kuaš'u kyž-eti ar-jos-y,
 alapít-PTCP.PASS falu-1PL.ACC ezer hatszáz húsz-ORD év-PL-ILL

otý vu-emyn kuiň šemja.
 oda érkezik-PTCP.PASS három család

'A falunkat 1620-ban alapították, oda három család érkezett.'

A hetedik kérdésről (Voltak-e katonák a faluból Afganisztánban?) a különböző korosztályoktól eltérő válaszokat várhatunk. Míg az itt bemutatott, fiatalabb adatközlők nagy valószínűséggel nem találkoztak ezekkel a katonákkal, csak hallomásból értesültek róluk, így ők potenciálisan alkalmazhatják az evidenciális jelölőket beszédükben. Az idősebb korosztály ezzel szemben akár szemtanúja is lehetett a katonák bevonulásának, esetleg hazatérésének. Az itt bemutatott adatközlők közül sokan nem tudnak róla, hogy a faluból mentek-e katonák Afganisztánba harcolni (57), a téma esetleg tabu lehet az eseményeket átélt korosztály számára. Az adatközlők közül senki nem használta egyik evidenciális jelölőt sem.

(57) Adatközlő 5

so šaryš ug todišky nokin_no öz
 az -ról NEG.PRS.1SG tud.CNG.SG senki_sem NEG.PST.3SG

veralla mynym so šaryš.
 mesél.CNG.SG én.DAT az -ról

'Arról nem tudok, senki sem mesélt nekem erről.'

Az álom leírása az udmurtban elméletileg lehetséges lenne második múlt idejű igealakokkal vagy analitikus struktúrákkal, de az udmurtban erre inkább a *pe* partikula használatos. Az álom és annak elmondása azért kerülhet az evidencialitás hatókörébe, mert a beszélő álmában nem tudatos cselekvő, így hiányzik a kontroll és az esemény tudatos befolyásolása. Az adatközlők egyike sem használta a *pe* partikulát (megjegyzendő, hogy a többi feladatnál sem volt rá példa, pedig a partikula az értesülés útján szerzett információ ki-

fejezésére is alkalmas, ezért több kérdésnél is szerepelhetett volna). Az interjú során legnagyobb számban első múlt idejű igék szerepeltek, emellett jelen és jövő idő is előfordult magának az álomnak az ismertetésében ((58–59)). Amikor a beszélők a mondat bevezetéseként azt mondták, hogy 'Azt álmodtam', az 'álmodik' ige minden esetben első múlt időben jelent meg.

(58) Adatközlő 6

make_no   *šuan-e*   *šaryś*   *vöta-j*   *kad'*
valami   esküvő-1SG   -ről   álmodik-PST.1SG   -ként

kyzy   *šuane*   *ortč-o-z.*
hogy   esküvő-1SG   telik-FUT-3SG

'Mintha valami esküvőről álmodtam volna, hogy hogyan telik majd az esküvöm.'

(59) Adatközlő 1

mon   *vöta-j*   *mon*   *škola-yn*   *dišeti-ško*   *nylpi-os-ty.*
én   álmodik-PST.1SG   én   iskola-INE   tanít-PRS.1SG   gyerek-PL-ACC

'Azt álmodtam, hogy az iskolában gyerekeket tanítok.'

7. Konklúzió

A 2020-ban megkezdett nyelvészeti kutatás anyaga, mely az udmurt evidenciálisok használatát helyezte középpontba, részben feldolgozásra került, a tanulmány ezen részeredményeket ismertette. Az interjúkat eddig összesen 21 fővel, ebből 17 fő 19 és 24 év közötti udmurt anyanyelvi beszélővel készíttettem el, jelen cikk csak az ő nyelvhasználatukra fókuszál.

Az interjú két feladatot tartalmazott: először képleírás, majd egy irányított beszélgetés adta az interjúk vezérfonalát. A képek és a kérdések megalkotásakor figyelembe vettem az udmurt evidenciálisok megjelenésének potenciális környezetét, a kutatás alatt pedig öt kérdésekre keres(t)em a választ, ezeket ld. a 224. oldalon.

Az első és második múlt idő közti választás alapjául szolgáló szemtanúsági – nem-szemtanúsági oppozíció előfeltevését az itt bemutatott kutatás eredményei nem támasztják alá. Az irányított beszélgetés során azokban az esetekben, ahol többségben voltak az első múlt idejű igealakok nem állítható teljes bizonyossággal a szemtanúság megléte minden esetben (kivévelt képeznek azok az esetek, ahol a beszélő kihangsúlyozta, hogy jelen volt az eseménynél), és a két típusú múlt idő együttes használata egy mondaton belül is az oppozíció megszűnésére, az első múlt idő evidenciális kiüresedésére utal. Ezzel szemben a létige első múlt idejű alakjával képzett analitikus szerkezetek a szemtanúság egyértelmű meglétét látszanak igazolni az irányított be-

szélgetés negyedik kérdésénél (Meséljen a gyerekkoráról!). Az analitikus alakok részletes vizsgálata szükséges a jövőben, mind alaki, mind szemantikai megkötésüket illetően.

A hallomásból szerzett információ az standard udmurtban evidenciális jelölőkkel fejezhető ki, mely a *pe* partikulát is magába foglalja. A képleirási feladatban a negyedik és hetedik kép esetében, az irányított beszélgetésnél pedig mind a tüzesetnél, árvíznél, a katonáknál, a szülők megismerkedésének történeténél és a család származásánál is a szemantikai árnyalat nyelvi kifejezését vártuk, ám az első feladatban ezek egyszer sem jelentek meg, míg az irányított beszélgetésben, bár továbbra is alacsony arányban (maximum 24%-a használta az adatközlőknek), de már megjelentek evidenciális markerek.

A folklór műfajok, mitikus történetek és legendák mindkét feladat során megjelentek valamilyen formában. A képleírás alatt a második képen, a népmesei motívumokkal kapcsolatban, míg az irányított beszélgetés alatt az első feladatnál (Meséljen a falujáról!) jelentek meg az alak ezen funkciói. A beszélgetés folyamán, a falu történetének legendájában számos alkalommal használtak a beszélők evidenciális jelölőket, míg a képleírás során a népmese ismertetéséhez első múltat vagy jelen időt alkalmaztak.

Az álom elmondása is megjelenik mindkét feladat során, a képleírásban a 3. és a 4. kép esetében, míg az irányított beszélgetésnél az utolsó kérdés vonatkozott az álmokra. Az udmurtban nem jellemző az álmok leírása második múlt idejű szintetikus vagy analitikus alakokkal, de a *pe* partikula használatára a szakirodalomban van példa. A partikulát egyik beszélő sem alkalmazta egyik feladatban sem. Ez esetben tehát nem tapasztalunk különbséget a beszélő és a cselekmény közti távolság viszonylatában. Az evidenciális jelölő sem a képleírás alatt, sem saját álmáról való beszámolóban nem jelent meg az adatközlőknél.

A mirativitás csak a képleirási feladatban jelent meg, de narratív aspektusból az adatközlők nem alkalmaztak evidenciális markereket ennek a szemantikai árnyalatnak a kifejezésére.

Az inferencialitás szintén csak a képleirási feladat részeként szerepelt a kutatás során, ezt az adatközlők 27%-a fejezte ki grammatikalizálódott nyelvi eszközökkel.

A rezultativitást vagy perfektivitást az első feladatban főleg a 9. kép során terveztem vizsgálni, itt csupán egy fő megnyilatkozása történt második múlt időben, de a második kép esetén is találkozunk ezzel a jelentésárnyalattal egy példa erejéig. Az irányított beszélgetés alatt alapvetően több evidenciális jelölőt használtak a beszélők, mint a képleírás során. A perfektív árnyalat akár a falu alapításával, a család származásával, vagy a szülők megismerkedésé-

vel kapcsolatban is megemlíthető, amellett, hogy ezekben az esetekben a halomásból szerzett információ miatti nyelvi eszközválasztás is valószínű.

Az adatközlők az indirekt evidencialitáson belül az inferencialitás, a resultativitás és perfektivitás kifejezésére, mitikus történetek és legendák elmesélésére használtak evidenciális jelölőket, míg a direkt evidencialitás meglétét a létige első múlt idejű alakjával képzett analitikus struktúrák látszanak igazolni.

Az adatközlők nyelvhasználata egyelőre nem mutat szembetűnő területi/nyelvjárási különbségeket az evidenciális jelölőket illetően (de fonetikai és lexikai különbségek megfigyelhetők beszédükben). Az irányított beszélgetés negyedik kérdésénél (a gyerekkori emlékek elmesélése) bár nagy arányban, több, mint 76% használt analitikus struktúrákat, négy fő viszont egyáltalán nem alkalmazta ezeket. Ők négyen mind Észak- vagy Közép-Udmurtiában élnek jelenleg. Az irányított beszélgetés során a beszélők 35%-a egyáltalán nem fejezte ki nyelvében az indirekt evidencialitást, míg a képleírási feladatnál ez az arány már 59%. Az ő esetükben területi összefüggés nem figyelhető meg.

A nyelvészeti kutatás továbbra is folyamatban van, az anyaggyűjtés a mostani nehézségek ellenére is sikeresnek mondható. A jövőben a korpuszt mindenképpen növelni kell, ezen belül is kiemelkedően szükséges az idősebb korosztálytól gyűjtött hanganyagok gyarapítása annak érdekében, hogy a kutatás eredményei a teljes udmurt lakosság nyelvhasználatára kiterjeszthetők legyenek.

Rövidítésjegyzék

1	első személy	ILL	illatívisz
2	második személy	INE	inesszívisz
3	harmadik személy	INSCOM	insztrumentálisz-
ACC	akkuzatívisz		komitatívisz
ADV	határozószó	NEG	tagadószó
AUX	segédige	ORD	sorszámnév
CNG	konnegatív igealak	PASS	passzívum
COMP	középfokjel	PL	többes szám
COP	kopula	PRS	jelen idő
CVB	konverbum	PST	múlt idő
DAT	datívisz	PST2	második múlt idő
DIR	direkt, közvetlen	PCL	partikula
EGR	egresszívisz	PTCP	participium
EVID	evidenciális	Q	kérdő partikula
FUT	jövő idő	SG	egyes szám
GEN	genitívisz		

Irodalom

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004: Evidentiality. Oxford University Press, USA.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2018: Evidentiality. The framework. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford University Press, Oxford. 1–43.
- Bartens, Raija 2000: Permiläisten kielten rakenne ja kehitys. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia, Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 238. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Barth, Daniel – Evans, Nicholas (ed.) 2017: *The Social Cognition Parallax Interview Corpus (SCOPIC)*. Language Documentation & Conservation Special Publication No. 12. University of Hawai'i Press, USA.
- Bereczki Gábor 2003: *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Universitas Könyvkiadó, Budapest.
- Cornillie, Bert 2009: Evidentiality and epistemic modality. On the close relationship between two differenc categories. In: Cornillie, Bert (ed.), *Functions of languages*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Csúcs Sándor 1990: *Chrestomathia Votiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- de Haan, Ferdinand 2013a: Coding of Evidentiality. In: Dryer, Matthew S. – Haspelmath, Martin (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig. <http://wals.info/chapter/1>.
- de Haan, Ferdinand 2013b: Semantic Distinctions of Evidentiality. In: Dryer, Matthew S. – Haspelmath, Martin (eds), *The World Atlas of Language Structures Online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig. <http://wals.info/chapter/1>.
- Havas Ferenc (szerk.) 2015: *Az evidencialitás kódolása*. In: Havas Ferenc – Csepregi Márta – F. Gulyás Nikolett – Németh Szilvia, *Az ugor nyelvek tipológiai adatbázisa*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. – utdb.elte.hu
- Havas Ferenc (szerk.) 2020: *Idézeti mondattag igealakja*. In: Havas Ferenc – Asztalos Erika – Czenthár András – F. Gulyás Nikolett – Horváth Laura – Timár Bogáta – Szabó Ditta, *A Volga-vidéki nyelvek tipológiai adatbázisa*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. [Kézirat.]
- Kozmács István 2001: *Az udmurt (votják) nyelv alapjai*. Budapesti Finnugor Füzetek 16. Budapest.
- Kozmács István 2007: *Az udmurt nem láthatósági múlt paradigmájának történetéhez*. In: Büky László – Forgács Tamás – Sinkovics Balázs (szerk.), *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei 5*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged.
- Kubitsch Rebeka 2019: *Az evidencialitás és az első személy kapcsolata az udmurt nyelvben*. *Nyelvtudományi Közlemények* 115: 85–108.
- Kugler Nóra 2015: *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

- Nazarova, E. V. 2014: E. B. Назарова, Удмурт кыл. Удмуртский Государственный Университет, Ижевск.
- Palmer, Frank Robert 2001: *Mood and modality*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Petrova, A. V. – Tyimerhanova, N. Ny. 2014: A. B. Петрова – Н. Н. Тимерханова, Удмуртско-венгерско-русский разговорник. Удмуртский Государственный Университет, Бикfalva – Ижевск.
- Rosstat 2011: Окончательные итоги Всероссийской переписи населения 2010 года. Федеральная служба государственной статистики, Москва.
www.perepis-2010.ru/results_of_the_census/
- Siegl, Florian 2004: *The 2nd past in the Permic languages. Form, function and a comparative analysis from a typological perspective*. MA thesis. Tartu.
- Skribnik, Elena – Kehayov, Petar 2018: Evidentials in the Uralic languages. In: Aikhenvald, Alexandra Y. (ed.), *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford University Press, Oxford. 525–553.
- Szabó Ditta 2017: *Evidencialitás az udmurt nyelvben*. MA szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Finnugor Tanszék, Budapest.
- Szabó Ditta 2019a: *Funkcióváltás vizsgálata lexikális-funkcionális grammatikai keretben udmurt példán, magyar kitekintéssel*. In: Bagyinszki, Szilvia et al. (szerk.), *Anyanyelvünk évszázadai 4. Kalota Művészeti Alapítvány – ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest*. 45–52.
- Szabó, Ditta 2019b: *Semantic complexity in Udmurt evidentials and its representation in LFG*. In: Kubinyi, Kata – Nagy, Judit – Tamm, Anne – Tóth, Gabriella (eds.), *In memory of Anne Vainikka conference contributions*. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest. 111–114.
- Szamarova, M. A. – Sztrelkova, O. B. 2013: M. A. Самарова – О. Б. Стрелкова, *Лабир-лабыр лабыртом! Удмуртский Государственный Университет, Ижкар*.
- Szerebrennyikov, B. A. 1963: Б. А. Серебренников, *Историческая морфология пермских языков*. Издательство академии наук СССР, Москва.
- Udmurt Corpus = Udmurt duńne, 2007. augusztus 7-i kiadás.

**Evidentiality in the language of the Udmurt students
(results of a linguistic fieldwork)**

In the Udmurt language (Permic, Finno-Ugric, Uralic) evidentiality is marked in three different ways in the indicative mood. Evidentiality can be expressed with two past tenses, a synthetic and an analytic past tense in positive and in negative sentences. The third one is a lexical marker, the particle *pe*, which means ‘Is seems like, I heard that...’.

The present paper aims at discussing the result of a linguistic fieldwork took place in Udmurtia. Methodologically the research consists of two parts. The first part is a picture-based task in the course of that the speaker has to describe the pictures and their possible history as well, in which the scene and people are unknown for the speaker but concentrated on representing the categories of evidentiality. The second task focuses on the speakers personal experiences and memories within the confines of a conversation. The main question of the research is: is there any difference in the usage of evidentiality whether the speakers talk about things, that are already known or familiar to them (speaking task), and about things, that include new informations (picture-based task).

Keywords: evidentiality, Udmurt, describe the pictures

DITTA SZABÓ